

A MAGYAR–SZENTSZÉKI KAPCSOLATOK 1945–1955 KÖZÖTTI TÖRTÉNETÉHEZ¹

M. Szebeni Géza

1945 áprilisában a háború négy győztes hatalmát képviselő Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB), mely Budapesten Vorosilov marsall vezetése alatt állt, kiutasította Magyarországról a svájci, a svéd, a portugál és török követtel együtt a pápai nunciust, aki számtalan életet mentett meg a nyilas hatalomátvételt követő terror idején. Világossá vált, hogy ez alkalommal nem egy egyszerű diplomáciai aktusról volt szó, hanem arról, hogy megtörjék a magyar katolikus egyház gerincét, a hívők hitbuzgalmi tevékenységét, és a magyar–szentszéki viszonyt ellehetetlenítsék. E hármas célkitűzéssel Mindszenty bíboros tudott és akart szembeszállni, s így fő ellenségévé vált a koalíciós időszak szovjetbarát baloldali pártjainak.²

Valamivel később terítékre került a magyar–szentszéki diplomáciai kapcsolatok helyreállításának kérdése. Mi több, a nunciusi posztra újra Angelo Rotta volt a jelölt.³ A nunciatúra reagálása jól követhető egy bizonyos Czippai által szignált, a külügyminisztériumi iratok között őrzött feljegyzésből, miszerint a nuncius megbízásából Tóth K. János páter, a külügyminisztérium szentszéki referense 1945. március 26-án meglátogatta őt. Ekkor mondta el, hogy amennyiben a nuncius nem lenne persona non grata, a nunciatúra második emberét, Verolini pápai kamarást kellene Budapesten tartani. Így a magyar hatóságokkal és a magyar katolikus egyházzal a Szentszék kapcsolattartása zavartalan lesz. A nuncius sajnálta, hogy el kell hagynia Magyarországot, s felvetette, szívesen maradna itt mint összekötő személy a Szentszék és a magyar katolikus egyház között. Érseki minőségben ténykedne, s bizonyos, a Szentszék illetékességébe tartozó feladatokat látna el (házasságok érvénytelenítése, bizonyos bűnök alóli felmentés). A feljegyzés alján, alig olvasható kiegészítés szerint a SZEB megkérdezése nélkül nem lehet lépni.⁴ A kérdés 1945. november 16-án ismét napirendre került Tildy Zoltán miniszterelnök és Mindszenty bíboros megbeszélésén, aminek eredményeképpen a bíboros decemberi római útja során közölte a pápával a magyar kormány diplomáciai kapcsolatok újrafelvételére irányuló óhaját. A pápa jóváhagyását Mindszenty

eljuttatta a kormányhoz azzal a kiegészítéssel, hogy a további lépéseket a Szentszék a magyar kormánytól várja.⁵ Bár a magyar kormány a diplomáciai kapcsolatok felvételére irányuló kezdeményezést egy 1945. december 23-án kelt levele szerint megtette a SZEK-nél, ennek nem sok foganatja volt, mivel egy 1946. szeptember 18-án elhangzott parlamenti interpellációra adott válasz csupán arra szorítkozott, hogy a „magyar kormány a Vatikánnal való diplomáciai kapcsolatok kérdését állandóan napirenden tartja, és mielőbbi helyreállítása érdekében minden lehető megtett és megtesz”.⁶ Egy, a külügyminiszterhez címzett és tájékoztatást kérő, 1947. március 22-i, talán a vallás- és oktatásügyi minisztertől eredő levél megsürgette a diplomáciai kapcsolatok újrafelvételét, sőt a konkordátum megkötését is. Az akta pro domo bejegyzése szerint „miniszter úr többször szóvá tette Puskin követ úr előtt a magyar–vatikáni diplomáciai kapcsolatok ügyét. Ezért kéri, hogy Miniszter úr szíveskedjen benti ügyben személyesen intézkedni.”⁷

A kérdésnek voltak külpolitikai vonatkozásai is. A Vatikánhoz fűződő viszonyt illetően sorakoztak a kérdőjelek, mivel közvetlenül a háború után az egyház tekintélye nőtt. A Szentszék 6500 zsidónak nyújtott menedéket Vatikán állam területén az olaszországi német megszállást követően. Ezt egyébként a Zsidó Világkongresszus 20 ezer dolláros, karitatív célokat szolgáló adománnyal honorálta.⁸ A koalíciós külügyminisztérium szentszéki referense által készített és a miniszter által jóváhagyott feljegyzés arra hivatkozva szorgalmazta 1946 januárjában a diplomáciai kapcsolatok felvételét a Szentszékkal, hogy ez utóbbi „diplomáciai és erkölcsi jelentősége” folyamatosan erősödik. Arra is rámutatott, hogy a világegyházzal, a nemzetközi „katolikus körökkel” ápoltságok az ország „lerongyoltságának” az enyhítését és az előkészítésben levő békeszerződést is kedvezően befolyásolhatnák.⁹

Erre végül nem került sor, noha 1947. április 15-ei keltezéssel Nagy Ferenc miniszterelnök leiratot küldött Ortutay Gyula kultuszminiszterhez, miszerint „A magyar kormány egyértelmű óhaja, hogy azok az egyházpolitikai kérdések, amelyek az utóbbi időben felmerültek, békés úton és az egész magyar népet megnyugtató módon rendeztessenek, ezért örömmel látná, ha a katolikus egyházat illető kérdések felől a Szent Szék megbízottjával a legrövidebb időn belül tárgyalások indulnának meg, hogy ezek eredményeképpen megállapodás jöjjön létre. Amidőn megállapítani kívánom, hogy ezen kérdések megoldásának az előkészítése főként Miniszter Úr illetékességéhez tartozik, egyúttal közölhetem, hogy a magyar kormány örömmel látja, ha a Szent Székkel való tárgyalások előkészítésével Miniszter Úr dr. Tóth László egyetemi tanár urat, a szegedi egyetem rektorát bízta meg. Nagy Ferenc s.k.”¹⁰

E levél bizonyítja, hogy a miniszterelnök a körülötte ritkuló levegőben is fontosnak vélte a Szentszékkal való kapcsolatok normalizálását, mivel az a magyar állam és a katolikus egyház közötti kapcsolatok helyreállításának egyik lényeges elemét jelentette – vagyis egy olyan demokratikus rendszer megszilárdításának részét, melyben az egyház és a hívők is szabadok. A vallás- és közoktatásügyi miniszter már másnap levelet írt a rektornak, amelyben felhatalmazta, hogy a „legrövidebb időn belül utazzék Rómába” a miniszterelnök által körvonalazott „megbeszélések és tárgyalások” folytatására. A miniszter még szükségesnek tartotta hozzáfűzni és „nyomatékosan hangsúlyozni”, hogy milyen sürgős a függőben lévő egyházpolitikai kérdések megoldása. A tárgyalások eredményeiről folyamatos tájékoztatást kért, hogy a *„magyar kormánynak alkalma legyen azokra vonatkozóan állást foglalni, illetőleg azokat örömmel tudomásul venni és megerősíteni”*.¹¹ (A belpolitikai helyzetet jellemzi, hogy néhány nappal később a belügyminiszter átiratban érdeklődött a külügyminisztertől, hogy milyen címen kapott diplomata-útlevelet Tóth rektor, mivel az nem jár neki, és kérte a diplomata-útlevél sürgős bevonását. A külügyminisztérium válaszában tudatta, hogy a miniszterelnök rendelkezése alapján és a „pártvezérek” hozzájárulásával kapott diplomata-útlevelet a rektor.¹² Tehát a koalíciós pártok vezetői tudtak e megbízatásról – így Rákosi is.)

Tóth László rektor¹³ 1947. június 15-én kelt terjedelmes jelentésében számolt be „1947. május-június havi római” kiküldetéséről. Május 1-jén érkezett oda, s a két, megbízása alapját képező levelét minden tárgyalása során bemutatta. A kapcsolatfelvételt a római magyar követ, illetőleg a Szent Péter-bazilika magyar gyóntatójának a segítségével valósította meg, ami könnyen ment, mivel a rektornak az Államtitkárságon számos ismerőse volt, köztük a magyar ügyekkel foglalkozó, a Magyarországról kiutasított Angelo Rotta címzetes érsek, nuncius és Gennaro Verolino nunciaturai tanácsos. Ez utóbbival mintegy húsz megbeszélést folytatott. Tárgyalásai elején nehézséget okozott, hogy nem tudta írásos bizonyítékát adni annak, hogy küldetéséről tud és támogatja a magyar püspöki kar és Mindszenty bíboros. Mivel ezek és más tárgyalások során kiderült, hogy a vatikáni illetékesek jól tájékozottak ugyan a magyar helyzetet illetően, de ez a tájékozottság egyoldalú, a rektor hosszabb, olasz nyelvű tájékoztató anyagot állított össze, amit minden érdekelt vatikáni „tényezőhöz” eljuttatott.

Tóth rektor megbeszéléseinek visszatérő eleme volt Mindszenty és a magyar kormány viszonya. A magyar emisszárius, mivel nem tartotta kívánatosnak a bíboros politikai magatartásának bírálatát, főleg azt fejtegette: a magyar kormány és a politikai pártok veze-

1956 – A forradalom napjai: felkelők a Bródy Sándor utcában

tőinek súlyos aggodalmai vannak, mert a bíboros otthoni és külhoni népszerűségét olyanok használják fel, akik a katolicizmust csupán cégérnek tekintik politikai céljaik eléréséhez. Ezek elsősorban Gömbös- és Szálasi-hívó szélsőjobbaldali körök, és senkinek sem érdeke, hogy a jóhiszemű katolikus tömegek kihasználásával ez előbbiek kerüljenek ismét hatalomra.¹⁴ Tárgyalópartnere, Tardini prelátus „a rendkívüli egyházi ügyek kongregációjának vezetője” reményét fejezte ki, hogy már „jó a viszony a kormány és a bíboros között”, és hozzáfűzte: a magyar katolikusok ne vegyenek részt szélsőséges politikai mozgalomban, nem menjenek se jobbra, se balra, maradjanak középben.

Nagy Ferenc miniszterelnök Svájcba „távozásának” híre után az emisszárius tárgyalásai zátonyra futottak. Tardini prelátus „félíg trefásan” kérdezte tőle, hogyan kössön (a Szentszék) egyezményt

egy olyan országgal, amelyiknek a miniszterelnöke az ottani politikai helyzet miatt távozni kényszerült. A Szentszék viszont nem akart minden hidat felégetni. Június 4-én fogadta Tóth rektort Montini „sotto-segretario di stato” – a későbbi VI. Pál pápa. Montini nagyon érdeklődött küldetése felől, és elismételte a Tardini által korábban mondottakat a diplomáciai kapcsolatok felvételéről, a magyar–szentszéki egyezmény lehetőségéről, Mindszenty bíboros és a magyar kormány jó viszonyáról, a magyar katolikusok közepén haladó politikai magatartásáról. Később a rektort (miután első kérését a magyar politikai helyzetre való tekintettel elutasították) kihallgatáson fogadta a pápa, és áldását adta a magyar népre. Ezt a rektor úgy értékelte, hogy *„a magyar helyzetet a Vatikánban legalábbis pillanatnyilag nyugvópontra érkezettnek látják”*.¹⁵

A római magyar követ, Kertész István (rövid idő múlva ő is diszszidált) nem késlekedett Tóth rektor misszióját borúlátóan értékelni. Úgy látta, hogy a rektor útjának az előkészítése hiányos volt, missziójának pontos céljairól a nagykövet ellentmondó információkat kapott a külügyminisztériumtól. Elhibázottnak tartotta, hogy Tóth rektor egy olyan publikálható nyilatkozatot szeretne a Szentszéktől kapni, amely elismerést tartalmazna a magyar kormány jó szándékát illetően az egyházpolitikai kérdések kezelésében. Kertész úgy látta, hogy egy ilyen dokumentum lehetetlen, mivel az Mindszenty bíboros magatartásának az elítélését is jelentené. A Szentszék kedvezően fogadta ugyan, hogy a magyar kormány félhivatalos megbízottat küldött ki a kapcsolatfelvételre, de ennek legfeljebb elméleti jelentőséget tulajdonított. Ezen túlmenően – így nagykövet – a Vatikán álláspontja ez ideig is az volt, hogy a diplomáciai kapcsolatok a Szentszék és Magyarország között nem szakadtak meg, hanem csak de facto szünetelnek.¹⁶

Kertész a közvetlen felvilágosításnál azonban jóval súlyosabb kifogásokról kapott információkat egy holland kapcsolatától, akit a pápa is fogadott, és aki Tardini prelátussal is hosszabb konzultációt folytathatott. Tardini szerint Magyarországon a katolicizmus helyzete rosszbodott, és „a komoly garanciát nem nyújtó, improvizált” Tóth László-féle misszió, a katolikus sajtó helyzete, az alsó papsággal szembeni túlkapások a Szentszéket a magyar kormánnyal kapcsolatban várakozó álláspontra kényszerítik, s reméli, hogy a megszállás megszűntével a helyzet javulni fog. A követ azzal zárta a jelentését, hogy nem marad más hátra, mint a felvilágosító munka folytatása.¹⁷ A Szentszék nem a magyarországi helyzetet illető tájékoztatatlansága, hanem ellenkezőleg, nagyon is alapos tájékozottsága okán nem volt hajlandó diplomáciai kapcsolatokkal igazolni a magyar kormánypolitikát.

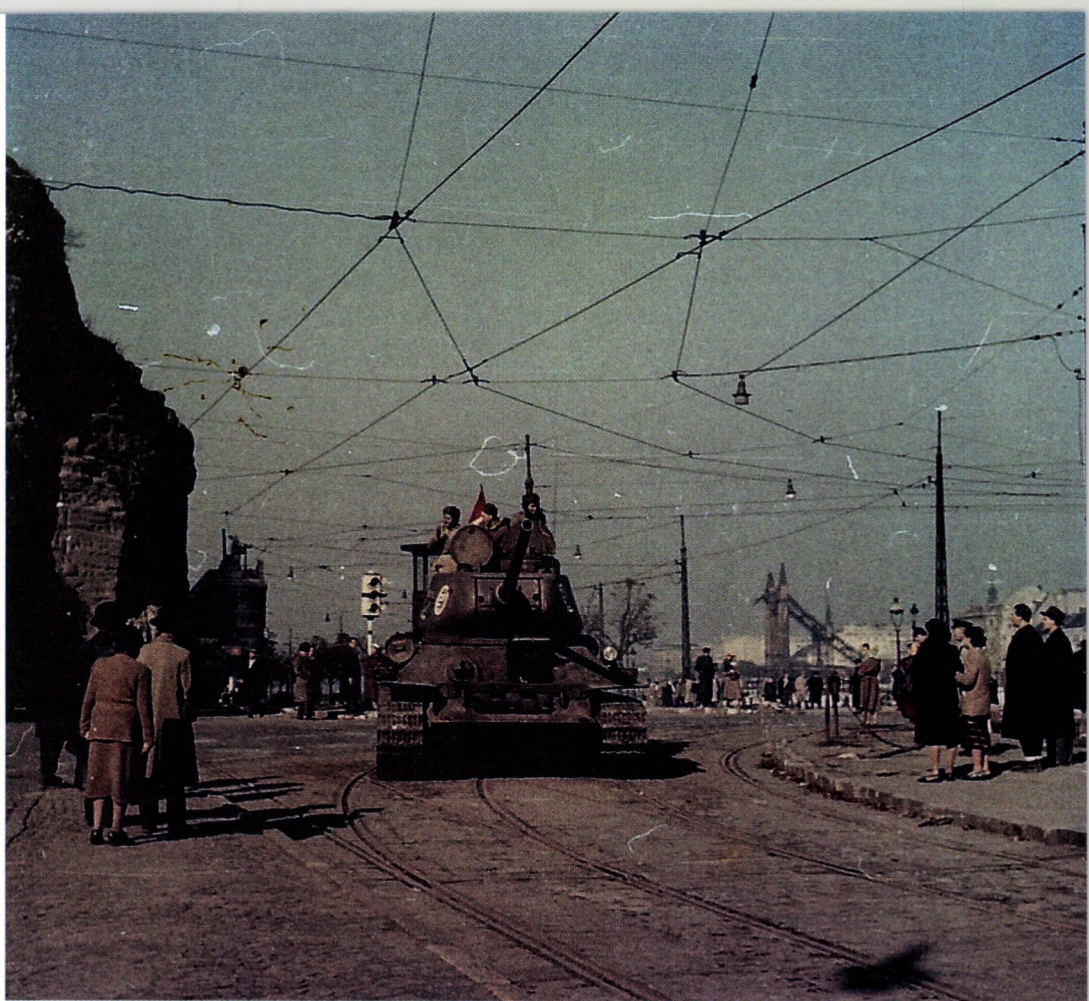
1947 novemberében már másik követ dolgozott Rómában – Velics László¹⁸ –, akinek az egyik első dolga volt, hogy bemutatkozó látogatás formájában kapcsolatba lépett a Rómába akkreditált pápai nunciussal, és hivatalos véleményként tolmácsolta a magyar kormány álláspontját a Szentszékkal való kapcsolatokat illetően. Eszerint a magyarországi SZEB megszűnésével a kormány szabad kezet kapott a diplomáciai kapcsolatok kiépítésére, és valamennyi magyar „mértékadó politikai faktor” egyetért abban, hogy mielőbb helyre kell állítani a diplomáciai kapcsolatokat a Szentszékkal. Rámutatott, hogy a koalíciós kormány valamennyi pártja egyetért az egyházzal fennálló kapcsolatok méltányos rendezésében. Azt is kérte, hogy mint katolikus embert fogadja őt a pápa. A kezdetben németországi nunciusként ténykedő pápát jól ismerte a korábban Németországban diplomatáskodó Velics. Az audiencia célja a magyar követ szerint az lett volna, hogy a pápa őszinte és teljes képet kapjon a magyarországi viszonyokról.

A nuncius két hét elteltével adta vissza az udvariassági látogatást, és közölte a Szentszék válaszát a magyar követ által felvetett kérdésekre. Eszerint a Szentszék nem látta elérkezettnek az időt, hogy tárgyalásokat folytasson a diplomáciai kapcsolatok helyreállítására, mivel a magyar kormány – „talán önhibáján kívül” – nem rendelkezik cselekvési szabadsággal. A Szentszék az elől is elzárkózott, hogy a pápa fogadja Velics követet. A nuncius szerint a Szentszék álláspontja a „*mostani helyzetre vonatkozik, és a viszonyok megváltozásával természetesen módosulhat*”.¹⁹ Végül azonban a pápa fogadta a magyar követet, mi több, a 15 percre szabott audiencia 30 percen át tartott. A pápa első kérdése az volt, hogy Velics követ felhatalmazva érzi-e magát arra, hogy kijelentse: a magyar kormány és a magyar felelős szervek ma is óhajtják a kapcsolatok felvételét a Szentszékkal. A követ szerint a Moszkvával kötött szerződések azt igazolják, hogy a magyar fél a szovjet kormány teljes bizalmát bírja, s ezért szabadon intézheti kapcsolatait a magyar katolikus egyházzal és a Szentszékkal. A követ megemlítette, hogy Mindszenty bíboros indokolatlanul éles hangnemet használ megnyilvánulásai során, s ez nehezíti a helyzetet. Velics felvetette, hogy a Szentszék sorolja fel a kapcsolatok normalizálásának konkrét előfeltételeit, vagy küldjön egy olyan személyt, aki a magyarországi állapotokról és a kormány intencióiról elfogulatlan tájékoztatás ad. A pápa erre nem reagált, viszont megjegyezte, hogy bár Velics állása (római és nem szentszéki követ lévén) miatt nem teheti, azonban nem látja akadályát annak, hogy személyén (római magyar követ) keresztül a kapcsolatokat Magyarországgal fenntartsa.²⁰

A magyar kormány és a Szentszék kapcsolatai egyre sebesebben haladtak a mélypont felé. Ennek egyik fontos szakasza volt Rogács Ferenc apostoli protonotárius nagyprépost, szombathelyi püspöki helynök utódlási joggal segédpüspökké történt kinevezése a pécsi püspök mellé. A pápai kinevezési aktusról a vallás- és közoktatásügyi minisztert Mindszenty József 1948. június 25-én kelt levélben tájékoztatta. Ortutay miniszter a kérdést a minisztertanács elé vitte, és az úgy döntött, hogy azt nem veszi tudomásul. Ugyanakkor a kormány álláspontja az volt, hogy a békekötés dátuma (1947. szeptember 15.) előtti kinevezéseket nem vitatja, mert akkor Magyarország nem volt szuverén állam. Rogács Ferenc kinevezését a kormány azért nem vette tudomásul, mert az ellenkezett a Magyarország és a Szentszék között, 1927. május 10-én, levélváltás formájában létrejött megállapodással.²¹

A magyar kormány által érvényesnek tekintett megállapodás szerint a jelölt kiválasztása a Szentszéket illeti meg, azonban a magyar kormány egy tagja megjelölheti azokat a személyeket, akik a kormány álláspontja szerint a kérdéses egyházi méltóság betöltésére alkalmasak volnának. Mivel a kormánynak nem jutott a tudomására előzetesen a kinevezési szándék, így nem élhetett a megállapodásban biztosított jogaival. Éppen ezért kérte, hogy „a kérdéses egyházi méltóság betöltése tárgyában a Szentszék az érintkezést a hivatkozott megállapodás értelmében vele felvenni szíveskedjék”. A külügyminisztérium ugyanakkor utasította a római magyar követet, hogy a kormány állásfoglalását a megfelelő formában hozza a Szentszék tudomására.²²

A Rajk László külügyminiszternek küldött jelentés részletesen beszámolt Velics követ és a római pápai nuncius között 1948. augusztus 19-én létrejött találkozáson elhangzottakról. A nuncius feltette a kérdést, hogy formailag érvényesnek tekinthető-e az 1927-es megállapodás. Végrehajtható-e annak II./2. pontja, amely szerint a magyar kormány egy tagja bizalmas megbeszélést folytathat a pápa képviselőjével a püspöki kinevezésről? Diplomáciai kapcsolat híján kívül, hol, hogyan tárgyalhatna a magyar kormány tagja? Tekintettel arra – így a nuncius –, hogy nincsenek normális kapcsolatok a Szentszék és a magyar kormány között, felmerül a kérdés, egyáltalán érvényes-e még a megállapodás. A nuncius leszögezte, hogy a Szentszék nyilvánvalóan nem „felejtette el” az 1927. évi megegyezést. Arról van szó – mondta –, hogy ezzel az aktussal (Rogács kinevezésével) a Szentszék egy új helyzetet teremtett, amelyben a megállapodás már érvényét veszítette. Amit a Szentszék elfogadott 1927-ben a vele jó viszonyban lévő kormánnyal fennálló kapcsolatok keretén belül, azt nem fogadja el egy iránta közömbös vagy éppen „abnormális” viszonyban lévő kormány vonatkozásában. Magyarországról rossz hírek jönnek – foly-

1956 – A forradalom napjai: magyar tank a Gelléri téren, háttérben az Erzsébet híd romjai

tatta a nuncius –, és az egyház és az állam közötti jó viszonyról nem lehet beszélni. Sőt, egyes politikusok nyilatkozatai e viszony rosszabbodását mutatják. A Szentszék az „Egyház üldöztetésének képét” látja abban, hogy például az egyházi iskolákat államosították, a hercegprímás útleveleinek kiadását megtagadták, az Actio Catholica elleni rendszabályokat vezettek be.

A követ hozzáfűzte, hogy értesülései szerint a nuncius értékelésével a Szentszék egyetért. Jelentését azzal a javaslattal zárta, hogy a Szentszékkel fennálló kapcsolatok mélypontja idején nem célszerű további lépéseket tenni, mert annak az lenne az eredménye, hogy a magyar kormány írásban kapja meg az elutasító álláspontját, ami csak rosszabbítaná a helyzetet.²³ Velics követ nem mulasztotta el, hogy Czapik Gyula egri érsek²⁴ – aki szerinte Mindszenty személyes ellensége és riválisa – római útja (1948. szeptember 21.–október 4.) kapcsán

Rajk Lászlóhoz intézett főnöki levélben jelezze, a Szentszék naprakészen tájékozódott a magyarországi eseményekről, és nagyon is számon tartja az ellene folytatott szünet nélküli támadásokat, és „különösen a többé-kevésbé burkolt vádak, amelyek a Szentszék is belevonják a vitába, találnak érzékeny visszhangra Rómában”.²⁵

Hiúnak bizonyult a követ arra irányuló reménye, hogy a fentiek ellenére a kapcsolatok még rendeződhetnek a magyar kormány és a Szentszék között. 1948. december 14-i keltezéssel, három nappal később futárral megkapta Rajk László külügyminiszter hozzá intézett levelét, melyben közli, hogy a belügyminisztérium olyan adatok birtokába jutott, amelyek nem teszik lehetővé, hogy Mindszentyvel szemben „az eddigi elnéző és kiváró politikát folytassuk”. Rajk felsorolta a bíborost illető vádakokat amelyek „perrendszerű” bizonyítást nyertek, s arra utasította a római magyar követet, hogy „az ügy súlyosságára és fontosságára tekintettel sürgősen közölje fentieket illetékes vatikáni tényezőkkal, és értesítsen, hogy milyen választ kapott”.

Velics követ – aki magát „katolikus ember”-ként jelölte – 1948. december 27-ei dátummal, a miniszteri utasítás végrehajtásaként francia nyelvű, három pontban összefoglalt emlékeztetőt továbbított a Szentszékhez, melyhez fordításban csatolta Rajk főnöki levelét. Az „Emlékeztető”-ben Velics közölte a Szentszékkel, hogy 1948. november 22.–december 10. közötti, budapesti tartózkodás során Rákosi miniszterelnök-helyettes és Rajk külügyminiszter arra „kérték”, hogy az alábbiakat hangsúlyozza a Szentszéknek:

– a magyar kormánynak szándékában áll, hogy megállapodásra jusson a Szentszékkel és a magyar katolikus egyházal. Rákosi kijelentette, hogy álláspontja szerint „ma még minden lehetőség nyitva a katolikus egyházal történő megállapodásra, amiről Czapik egri érsek tájékoztatta a Szentatyát”. Hozzáfűzte, hogy megérti a katolikus egyháznak az egyházi iskolák államosításával kapcsolatos tiltakozását, de a törvény hatályba lépését követően az egyháznak tárgyalnia kellett volna a kormánnyal a törvény alkalmazásáról. „A kormány készen áll arra, hogy a más egyházaknak tett engedményeken túlmenő engedményeket tegyen (a katolikus egyháznak).”

– Mindszenty bíboros helyzetét illetően a kormány úgy látja, hogy ellenséges magatartása nem teszi lehetővé, hogy vele együtt munkáltassék ki az óhajtott megállapodás. Titkárának letartóztatását követően a kormány újabb bizonyítékokkal rendelkezik ellene. A melékelte külügyminiszteri levél felsorolja az ellene felhozott vádakokat, s a magyar kormány egyben kéri a Szentszékét, hogy foglaljon állást azzal kapcsolatban, és tudassa válaszát.²⁶

– Az apostoli vizitátor utazását a kormány nem ellenzi, sőt egyenesen óhajlja, de attól tart, hogy Mgr. Rotta csupán az egyház panaszai

felől kíván tájékozódni. Ezért „szükségesnek tartja”, hogy a Szentszék általa választott formában mondja ki, hogy az apostoli vizitátor meghallgatja a kormány kifogásait is, továbbá, hogy a földreform és az államosítások kérdése nem képezi tárgyát Mgr. Rotta vizsgálódásának.²⁷

Az „Emlékeztető”-ben foglaltak elfogadhatatlanok voltak a Szentszék számára, annál is inkább, mivel egy szám nélküli, az események kronológiáját követő, a miniszter számára készült feljegyzés szerint Rotta útjának feltételéül külön üzenetben a magyar kormány ahhoz ragaszkodott, hogy a Vatikán jelentse ki: nem ért egyet az *Osservatore Romano* cikkével, amely Mindszentyt a keresztény nevelést védő mozgalom fejének nevezi. Ráadásul a magyar kormány ahhoz is ragaszkodott, hogy a Vatikán szögezze le, hogy Mindszenty nem minden ténykedésével ért egyet. Ezeket az utasításokat Velics 1948. október 25-én továbbította. Ugyancsak a kronológiából derül ki, hogy az „Emlékeztető” átadását követően Velics szóban és írásban közölte a római nunciussal, hogy a magyar kormány függetlenül a Mindszenty-ügytől hajlandó tárgyalni. A nuncius nem adott erre semmilyen választ. 1948. december 30-án a követ utasítást kapott arra, hogy közölje a Szentszékkel, a Mindszenty-ügyben négy püspök is kompromittálódott, és ezek közül Péteri és Schvoy ügye különösen komoly. Másnap Velics jelentette, hogy a nunciustól levelet kapott, amelyben a Vatikán leszögezte: nem összeegyeztethető a magyar tárgyalási készség hangoztatása a prímás-bíborossal szemben követett bánásmóddal, mert ez a Vatikánt is sérti. A Vatikán – a levél szerint – nemcsak az istentiszteletek szabadságát, hanem a propaganda, a katolikus intézmények és az ifjúság nevelésének a szabadságát is akarja. 1949. január 4-én Velicset konzultációra hazarendelték.²⁸ A Szentszék pedig Mindszenty bíboros letartóztatására azzal válaszolt, hogy mindenkit kiközösített, akinek közel-távol köze volt a bíboros lecsukásához.

A kapcsolatok mélypontra érkezését jelezte az is, hogy 1949 márciusában a szentszéki magyar követség felszámolása adminisztratív is megtörtént, annak rendje s módja szerint felvett leltárral, pénztári ellenőrzéssel. Ezt követően már csak a követségi épület sorsa volt eldöntendő. A magyar–szentszéki kapcsolatok e fejezete ezzel lezárult.

A magyar kormány a következő években a Vatikánt mint az „amerikai imperializmus csatlósát, a reakciós erők hűséges kiszolgálóját és támogatóját” ignorálta, kapcsolatról szó nem lehetett. A magyarországi katolikus egyházat ért atrocitásokra válaszul a pápa a rendszer számára sokat jelentő katolikus „békepapokat” kiközösítette. Ez kétségkívül súlyos csapás volt a hivatalos egyházpolitikára.

A Sztálin halálát és Rákosi elmozdítását követően megindult erjedés egyik külpolitikai vonatkozására utalhat a külügyminisztérium nemzetközi jogi osztálya által 1955. július 12-én készített feljegyzés a miniszter számára. A feljegyzés a korábbiaktól eltérően, mindenfajta minősítés nélkül, jogi érveket sorol a magyar–szentszéki kapcsolatokat vizsgálva. Kijelentette, hogy az ideiglenes nemzeti kormány debreceni megalakulását követően megszűnt a diplomáciai képviselőknek az előző rezsimekhez történt akkreditálása – így a nunciúsé is, akinek, ennek értelmében távoznia kellett. Tekintettel arra, hogy a régi rendszerhez akkreditált képviselők eltávoztak, gyakorlatilag megszűnt a diplomáciai kapcsolat, így annak megújítása minden egyes érintett állammal kölcsönös megállapodások alapján történik. A nemzetközi jog általános elvei szerint nemzetközi jog alanya csak állam lehet. A Vatikán státusza nemzetközi jogi szempontból nem tisztázott. „A burzsoá nemzetközi jogászok nagy többsége elismeri, a szovjet nemzetközi jogászok ellenben kétségbe vonják a Vatikán állami jellegét.”²⁹ Vagyis az új idők jeleként a Szentszékkal való kapcsolatok kérdése – ekkor legálábbis – a nemzetközi szinten vívott osztályharc területéről átkerült a nemzetközi jog kevésbé sikamlós pályájára.

JEGYZET

¹ A korszakot kimerítően tárgyalja Balogh Margit nagyszerű tanulmánya: *A szentszéki–magyar kapcsolatok a koalíció (1945–1949) éveiben*. In: *Magyarország és a római Szentszék* (Források és távlatok), Budapest–Róma, 2012

² A szovjetek Vatikán-ellenességében feltehetően közrejátszott az a ma már közsímert tény is, hogy számos náci menekülhetett a felelősségre vonás elől Latin-Amerikába katolikus egyházi személyek segítségével.

³ MNL XIX-J-1-j, Vatikán, 1. doboz, 1946-4, IV-116. 1946.

⁴ MNL XIX-J-1-j, Vatikán, 1. doboz, IV-113-1945.

⁵ MNL XIX-J-1-j, Vatikán, 1. doboz, IV-113-43/pol. 1946.

⁶ MNL XIX-J-1-j, Vatikán, 1. doboz, 2722/pol. 1946.

⁷ MNL XIX-J-1-j, Vatikán, 1. doboz, 1946-1964. 1465/pol.ref. 1947.

⁸ MNL XIX-J-1-j, Vatikán, 1. doboz, 1946-1964. 80/01. 1946.

⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

¹¹ MNL XIX-J-1-j, Vatikán, 1. doboz, 1946-1964. 258/pol.ref. 1947.

¹² Uo.

¹³ Tóth László (1895 – 1958) történész. Szakterülete a keresztény középkor, Magyarország és a külföld kapcsolatai és a középkori diplomatika. 1925-től 1930-ig ösztöndíjas Rómában; 1926-ig az ottani Magyar Történeti Intézet, majd 1928-tól a Római Magyar Akadémia titkára. 1945 után csatlakozott a Független Kisgazdapárthoz. 1947-ben a Csongrád és Csanád vármegyei választókerületben országgyűlési képviselővé vá-

lasztották. 1947-1948-ban az FKGP szegedi szervezetének az elnöke. 1948. augusztus 1-jétől a *Szegedi Hírlap* főszerkesztője. 1948-ban a Magyar Dolgozók Pártja, arra hivatkozva, hogy fia disszidált (aki később visszatért Magyarországra, utóbb kémkedés vádjával halálra ítélték, és 1951. július 30-án kivégezték), lemondatta Tóthot a nemzeti bizottság elnöki tiszteréről, majd képviselői mandátumától is meg kellett válnia. Ezután visszavonult a politikai élettől.

¹⁴ E képtelen érven ma is csak csodálkozni lehet, mert egy ilyen fordulathoz már a megszálló Vörös Hadsereg miatt sem volt semmi esélye.

¹⁵ MNL XIX-J-1-j Vatikán, 1. doboz, 1946-1964. 258/pol. ref.1947.

¹⁶ Uo.

¹⁷ MNL XIX-J-1-j Vatikán, 1. doboz, 1946-1964. 487/pol. ref.1947.

¹⁸ Antifasiszta karrierdiplomata, kitelepítésben, mindenki által elfeledve hunyt el.

¹⁹ Velics követet később – 1948 márciusában – a pápa fogadta.

²⁰ MNL XIX-J-1-j Vatikán, 1. doboz, 1946-1964. 76/pol. ref.1948.

²¹ MNL XIX-J-1-j Vatikán, 1. doboz, 1946-1964. 2538/pol. /48. 1948.

²² MNL XIX-J-1-j Vatikán, 1. doboz, 1946-1964. 11. fón. 1948.

²³ MNL XIX-J-1-j Vatikán, 1. doboz, 1946-1964. 708/49. 1948.

²⁴ Mint később kiderült, Rákosi üzenetét vitte, bár a követ erre irányuló kérdésére tagadó választ kapott a külügytől.

²⁵ MNL XIX-J-1-j Vatikán, 1. doboz, 1946-1964. 14. fónöki. 1948.

²⁶ MNL XIX-J-1-j Vatikán, 1. doboz, 1946-1964. 1948.

²⁷ MNL XIX-J-1-j Vatikán, 1. doboz, IV-109 1946-1964. 1948.

²⁸ MNL XIX-J-1-j Vatikán, 1. doboz, 1946-1964. 1948.

²⁹ MNL XIX-J-1-j Vatikán, 1. doboz, IV-109 1946-1964. 1948.